

MARIJAN MATICKA

Nedorečeno djelo

U povodu Hronologije radničkog pokreta i SKJ 1919—1979, tom III, 1945—1979, Beograd 1980.

1. Za uspješan historiografski rad potrebni su brojni i veoma raznovrsni priručnici. Dovoljno je spomenuti temeljite i iscrpne arhivske vodiče, bibliografije, biografske i biobibliografske rječnike, enciklopedije i, dakako, kronologije. Njihova izrada zahtijeva velik broj točno utvrđenih činjenica, prihvaćenih ocjena, strogo definiranih metoda i tehničkih postupaka te, s obzirom na obimnost posla, najčešće i kolektivni rad.

U Jugoslaviji se sve češće objavljuju takvi priručnici. Oni olakšavaju rad historičarima, a istodobno su važni izvori informacija za širu javnost. Jedno od najnovijih djela, a u vrsti kronologija i jedno od najobuhvatnijih, jest i trotomna »Hronologija radničkog pokreta i SKJ 1919—1979« izašla u Beogradu 1980. godine. »Hronologiju« su izradili, kao udio u obilježavanju 60-godišnjice osnivanja Komunističke partije Jugoslavije odnosno Saveza komunista Jugoslavije, »Institut za savremenu istoriju u zajednici sa Izdavačkom radnom organizacijom 'Narodna knjiga' iz Beograda, uz svestranu saradnju instituta za radnički pokret i nacionalnu istoriju iz svih republika i pokrajina, kao i saglasnost i podršku Predsedništva CK SKJ« (Predgovor, tom I). Predsjednik Izdavačkog odbora edicije bio je Marin Cetinić, a redakcije dr Dušan Živković. Odgovorni su urednici za prvi tom dr Stojan Kesić i dr Vuk Vinaver, a za drugi i treći tom dr Dušan Živković.

Prvi tom »Hronologije« obuhvaća razdoblje od 1919. (zapravo od početaka radničkog pokreta kod nas) do 1941. godine, drugi tom razdoblje narodno-oslobodilačkog rata i oružane revolucije, tj. period 1941—1945. godine, a treći tom se odnosi na poslijeratni socijalistički razvoj, tj. na vrijeme od prestanka ratnih operacija na tlu Jugoslavije do 20. travnja 1979. godine. U svakom su tomu kronološke jedinice zasebno numerirane. Prvi ih tom ima 3612, drugi 4251, a treći 4920. Kronološke jedinice potpisane su inicijalima autora razrješenje kojih se nalazi na spisku suradnika na početku svakog toma. Na kraju su svakog toma kazala osobnih imena, geografskih naziva i predmetno kazalo. »Hronologija« je bogato ilustrirana onovremenskim fotografijama osoba i događaja i faksimilima dokumenata. Sva tri toma »Hronologije« imaju ukupno oko 1250 štampanih stranica. Uspješno likovno rješenje omota i korica dao je Bole Miloradović. »Hronologija« je tiskana u nakladi od 15.000 primjeraka. Redakcija je razmjerno ambiciozno odredila zadatke, domet i namjenu »Hronologije: »Ova trotomna 'Hronologija', posebno treba istaći, ne registruje samo događaje na stereotipan način, već teži da ih detaljnije objasni i oceni

kako to najčešće praktikuju enciklopedije. Osim toga, iako se radi o 'Hronologiji' radničkog pokreta i SKJ, u nju su uvršteni ne samo događaji iz istorije Partije, SKOJ-a, sindikata itd., nego i značajniji događaji iz društvenopolitičkog i kulturnog života Jugoslavije, a zatim i iz međunarodnog radničkog pokreta, koji su uticali na jugoslovenski radnički pokret. U 'Hronologiju' su uneti podaci i o važnijim partijskim i sindikalnim listovima i o marksistički orijentisanim publikacijama. Treba, takođe, naglasiti da se pojedini događaji (naročito iz ratnog i posleratnog perioda) gotovo po prvi put istorijski opisuju i sagledavaju, tako da ova 'Hronologija' na svoj način obogaćuje historiografiju i daje podsticaj za dalja istraživanja. Zato verujemo da će ona biti zanimljiva i za širu čitalačku publiku, a posebno će biti koristan priručnik đacima, studentima, novinarima, publicistima i političkim, javnim i naučnim radnicima» (Predgovor, tom I, kurz. M. M.).

Istodobno je Redakcija ukazala i na teškoće koje je imala te na određene dodatne kriterije kojima se rukovodila u sačinjavanju »Hronologije«: »Redakcija se oseća obaveznom, da na ovom mestu ukaže na određene poteškoće na koje je nailazila tokom rada na ovoj publikaciji. One su proisticale u prvom redu zbog nedovoljne i nejednake izučenosti pojedinih pitanja i događaja, kao i zbog velikog vremenskog raspona koji 'Hronologija' obuhvata (više od jednog veka). Pri svemu tom, treba imati u vidu i mnogobrojnost saradnika (preko 100), koji su učestvovali u njenoj izradi. Redakcija je, pre svega, nastojala da ne propusti nijedan značajniji događaj, pojavu ili ličnost koji zaslužuju da budu zabeleženi u ovačkoj publikaciji. Istovremeno je ulagala napor da ujednači hronološke jedinice kako u pogledu kvaliteta tako i u pogledu obima teksta, odnosno da po važnosti istim ili sličnim događajima posveti odgovarajući prostor. Razume se da to uvek nije bilo moguće zbog prethodno navedenih razloga, koji su usloveli manje ili veće nejednačnosti. Teškoća je bilo i oko ujednačavanja stila i jezika, kao i oko nekih tehničkih rešenja. Redakcija i urednici republičkih i pokrajinskih podredakcija učinili su napor da se nedostaci ove vrste što više otklone, što, prirodno, uvek nije bilo jednostavno» (Predgovor, tom I, kurz. M. M.).

Prema tome, iz uvodnih riječi Redakcije, mogu se kao najvažniji razabrati ovi kriteriji u izradi »Hronologije«: 1) U »Hronologiju« uvrstiti događaje ne samo iz povijesti KPJ-SKJ, SKOJ-a, sindikata itd., nego i značajnije događaje iz općeg razvoja Jugoslavije. 2) Događaje ne treba samo registrirati već ih nastojati detaljnije objasniti i ocijeniti. 3) Uskladiti hronološke jedinice u pogledu kvalitete i kvantitete. 4) Ne propustiti nijedan značajniji događaj, pojavu ili osobu koji zaslužuju da budu zabilježeni.

U osnovi to su prihvatljiva temeljna polazišta koja je zatim trebalo primijeniti i napose razraditi za svako vremensko razdoblje odnosno svaki tom »Hronologije« i, dakako, dosljedno realizirati. Međutim, to nije dovoljno uspješno ostvareno, a uzroci, čini se, nisu samo u objektivnim teškoćama koje su postojale pri izradi »Hronologije«. Budući da se u Predgovoru Redakcija obratila svim »korisnicima ove edicije da joj svojim sugestijama i konkretnim primedbama pomognu u otklanjanju nedostataka«, jer je planirano da se nakon pet godina pojavi novi tom, tj. »Redakcija je prihvatila sugestiju Izdavačkog odbora da se ova 'Hronologija' pretvori u stalnu ediciju koja bi se priređivala svake pete godine, računajući od 1979, od 60-godišnjice jubileja KPJ-SKJ, kada je i pokrenuta«, vjerovatno vrijedi napisati nekoliko konkretnih napomena, a u povodu trećeg toma »Hronologije«.

2. Treći tom »Hronologije«, u skladu s programom koji je zacrtala Redakcija, trebalo je da obuhvati sva bitna zbivanja u jugoslavenskom društvu od 1945. do 1979. godine: »[...] obnova porušene zemlje, borba za definitivnu pobjedu i očuvanje tekovina revolucije, poraz ostataka kontrarevolucije; proglašenje Republike i donošenje Ustava; početak planske privrede i donošenje Petogodišnjeg plana; pritisak na Jugoslaviju od strane SSSR i Informbiroa i otpor staljinizmu i politici strane dominacije. Potom slede hronološke jedinice koje govore o uspostavljanju radničkog i društvenog samoupravljanja i inaugurisanju miroljubive i nesvrstane spoljne politike. Prikazani su svi partijski kongresi i konferencije sindikata, žena, omladine, NOF-a, odnosno SSRNJ, kao i sve važnije sednice ovih društvenopolitičkih organizacija. Kroz sve to rasvetljen je naš posleratni razvoj i veliki uspjesi na političkom, ekonomskom i kulturno-prosvetnom planu. Izgradnja novih pruga, puteva, hidro i termoelektrana, novih gradova, fakulteta i univerziteta – takođe je našla svoje mjesto u 'Hronologiji'. U njoj je izložena i svestrana aktivnost Josipa Broza Tita, posebno njegov doprinos jugoslovenskom originalnom putu u socijalizam i njegova borba za uspostavljanje pravednijih međunarodnih odnosa, za prevazilaženje blokovske politike i utemeljenje politike i pokreta nesvrstavanja. U trećem tomu 'Hronologije' dati su i kratki istorijati važnijih preduzeća, kombinata i organizacija udruženog rada, koje su se uglavnom u posleratnom periodu stvarale i razvijale, što umnogome upotpunjava sliku prelaska naše zemlje iz izrazito poljoprivredne u industrijsku« (Predgovor, tom I).

Prema tome, uz već navedene kriterije, prilično je jasno što je trebalo biti u trećem tomu »Hronologije«. Dakako, povijesna su zbivanja sveobuhvatna i ne postoji mogućnost, pa ni potreba, da se sva obuhvate u historiografskim radovima. Riječ je uvijek o izboru činjenica ovisnom o istraživačkom pitanju. Tako je trebalo biti i u »Hronologiji«. Bez sumnje je uloženo mnogo napora i truda u prikupljanje podataka, njihovu obradu i prezentiranje te nastojanje da se postigne što veća preglednost i lakoća snalaženja u objavljenom materijalu. Međutim, za djelo takve važnosti ipak ima previše nepridržavanja naznačenih kriterija, nedosljednosti i nejasnoća, propusta i grešaka, korektorskog i štamparskog nemara da bi se moglo reći kako je »Hronologija« doista uspješno odgovorila na postavljenu zadaću. Osnovne primjedbe trećem tomu »Hronologije« mogle bi se označiti kao *nepoštivanje* dosljednosti u izboru istovrsnih podataka, *nevrštavanje* značajnih događaja, pojava i osoba, *nesvrđenosti* uvrštenih hronoloških jedinica, *netočnosti* u uvrštenim jedinicama, *neujednačenosti* u kvaliteti i kvantiteti hronoloških jedinica, *nedorečenosti* i *nedostaci* određenih ocjena.

Dakako, ne mogu se ispisati sve primjedbe i pitanja koja se nameću za vrijeme listanja »Hronologije« i čitanja pojedinih hronoloških jedinica. Riječ je samo o nekim primjerima koji će pokazati zbog čega se »Hronologija« veoma često doživljava kao veliki skup nedovoljno profiliranih podataka umjesto smišljenog vodiča kroz društvena zbivanja socijalističke Jugoslavije, odnosno barem historiju radničkog pokreta i SKJ, a istodobno i ukazati na to što bi još bilo neophodno učiniti da »Hronologija« postane uistinu dobar historiografski i opći priručnik.

3.1. Primjera za nedosljedno uvrštavanje istovrsnih podataka ima prilično. Tako se npr. prikazuju rezultati izbora za Ustavotvornu skupštinu od

11. studenoga 1945. godine za cijelu Jugoslaviju i *neke* (Bosna i Hercegovina i Vojvodina), ali *ne sve* federalne jedinice. Veoma su šaroliko zabilježeni skupštinski odnosno delegatski izbori u Jugoslaviji te republikama i pokrajinama. Ako je izborni postupak previše kompliciran za registriranje u kronološkim jedinicama, odnosno protegnut kroz previše različitih datuma, *mogle su se dosljedno bilježiti sve konstituirajuće sjednice skupština*, kao vrhovnih organa vlasti u Federaciji, republikama i pokrajinama. Postupak parcijalnog, a to u osnovi znači slučajnog, navođenja podataka nalazimo i pri navođenju konstituirajućih sjednica jugoslavenskih vlada, odnosno Saveznog izvršnog vijeća te republičkih vlada odnosno republičkih i pokrajinskih izvršnih vijeća. Te su sjednice, doduše, većim dijelom zabilježene, ali ponekad sa a nekad bez imena funkcionara, a za neke uopće nema nikakvih podataka. Isto tako nisu zabilježeni ni datumi donošenja *svih* republičkih ustava iz 1963. i 1974. godine (izostavljeni su podaci za Makedoniju), a ni *svih* republičkih kongresa KP-SK (izostavljen je III kongres SKH). Prema predmetnom kazalu ne može se ustanoviti održavanje nijedne izborne konferencije SK u Jugoslavenskoj narodnoj armiji.

Velika nedosljednost postoji i pri uvrštavanju podataka o privrednim planovima, budžetima, zakonima i sličnim dokumentima saveznog i republičkog karaktera. Čini se da se kriterij uvrštavanja takvih podataka u »Hronologiju« sveo na slučajno bilježenje takvih dokumenata kod jednih autora, odnosno nebilježenje kod drugih autora. Primjera radi spominjem podatke o prvim petogodišnjim planovima i zakonima o agrarnoj reformi i kolonizaciji.

Veoma nejednako su zabilježena i putovanja Josipa Broza Tita u inozemstvo. Predsjednik Tito je, ponekad, za vrijeme boravka u inozemstvu posjećivao i po nekoliko zemalja. Međutim, točno se zna u kojem je razdoblju u kojoj zemlji boravio. Tako je to trebalo zabilježiti u »Hronologiji«. Ali, »Hronologija« ponekad registrira putovanje određenom području sa skupnim nabrajanjem posjećenih zemalja (npr. posjeta zemljama Azije i Afrike 1958—1959. godine, Latinskoj Americi 1963. godine), ponekad se takva putovanja bilježe zasebno (npr. putovanja u Aziju i Afriku 1968, odnosno Afriku 1970. godine), a neka putovanja nisu uopće zabilježena (npr. u Čehoslovačku od 20. do 24. ožujka 1946; Grčku od 2. do 6. lipnja 1954; Egipat od 14. do 20. veljače 1971. godine itd.). Bez uočljivog i dosljedno provedenog kriterija (npr. polazak ili uručenje) registrirano je tek nekoliko podataka o Titovoj štafeti odnosno Štafeti mladosti (npr. kronološke jedinice 244, 770).

Ništa bolje nisu predstavljeni ni popisi stanovništva u Jugoslaviji. Zabilježen je samo popis iz 1971. godine, i to ovako: »1—10. april. Izvršen je popis stanovništva SFRJ. U Sloveniji je popisano 1,727.137 stanovnika.«

Slično je registrirana i nagrada AVNOJ-a: »*Novembar*. (1977. godina, M. M.) Nagrade AVNOJ-a za 1977. godinu iz BiH dobili su dr Edhem Čamo, dr Branislav Đurđević i 'Titovi rudnici'.« Dakle, ne može se saznati ni kada se Nagrada AVNOJ-a počela dodjeljivati, ni koji su bili dobitnici u Jugoslaviji prije i poslije 1977. godine, a za 1977. godinu predstavljeni su dobitnici samo iz BiH. A kriterij uvrštavanja mogao je biti veoma jednostavan, tj. *svi datumi utručenja* Nagrade i navođenje *svih* njezinih dobitnika.

Primjera za nedosljedno uvrštavanje istovrsnih podataka, a koji bi se doista morali naći u »Hronologiji«, ima još mnogo. No, i navedeno je vjerojatno

dostatno da se zaključi da u »Hronologiji« nije poštivan princip dosljednog uvrštanja istorodnih, a značajnih i važnih, činjenica.

3.2. Na navedene primjere nastavlja se lista svega što je po naslovu »Hronologije« i najopćenitije naznačenim kriterijima moralo biti uvršteno u »Hronologiju«, ali se u »Hronologiji« ne može naći. Dakako, i opet je riječ samo o nekoliko najilustrativnijih primjera.

»Hronologija« tako ne bilježi 23. sjednicu CK SKH, održanu 12. i 13. prosinca 1971. godine, veoma značajnu u borbi protiv nacionalističke euforije u Hrvatskoj. Vjerojatno je kronološka jedinica o toj sjednici ispala zato što su u »Hronologiji« obavljene »izvesne ispravke, skraćivanja ili dopune u toku štampanja« (Predgovor, tom I) pa se tako dogodilo da je ispalo i nešto što ispasti nije smjelo. No, to opet svjedoči o određenoj nesolidnosti pri oblikovanju te publikacije.

Međutim, nisu zabilježene ni sve sjednice CK SKJ održane poslije XI kongresa. Navedena je treća i četvrta (kojom zapravo i završava »Hronologija«), ali je preskočena druga (održana 19. prosinca 1978) s osnovnom temom o unutrašnjoj i vanjskopolitičkoj situaciji o čemu je uvodno izlaganje predočio V. Bakarić. Spomenimo još da nije zabilježena ni 40. sjednica CK SKH održana 5. veljače 1974. godine na kojoj je V. Bakarić dao zapaženu ocjenu o unutrašnjim odnosima u SKH. Zacijelo ima još neosporno važnih a neregistriranih sjednica rukovodećih organa SKJ odnosno SK u republikama i pokrajinama te rukovodećih organa ostalih društvenopolitičkih organizacija.

»Hronologija« nije zabilježila ni priličan broj činjenica vezanih uz Josipa Broza Tita. Tako kronološke jedinice nisu dobili Titovi intervjui Dari Janeković, objavljeni 8. rujna 1972. i 23. veljače 1973. godine, iako su pobudili određene aktivnosti i imali širok odjek u domaćoj i stranoj javnosti. Nije zabilježena ni promocija druga Tita za doktora vojnih nauka 21. prosinca 1976, iako je objavljena fotografija toga događaja.

O osnivanju prvog radničkog savjeta u Jugoslaviji u solinskoj tvornici »Prvoborac« 29. prosinca 1949. godine saznaje se u kronološkoj jedinici o proslavi njegove desetogodišnjice 1959. godine. A objavljena je fotografija članova toga prvog radničkog savjeta.

Vojni manevar »Sloboda 71« nije dobio posebnu kronološku jedinicu, već je samo zabilježen u jedinici o Titovu govoru na kraju vježbe.

U »Hronologiji« se ne mogu naći odgovarajući podaci o listu *Komunist*, npr. kada je počeo izlaziti kao tjedni list SKJ. Nema podataka o *Radničkim novinama*. Nisu registrirani ni časopisi *Socijalizam*, *Marksizam u svetu*, *Marksistička misao*, *Naše teme* itd. Moglo bi se pomisliti da je posrijedi nedostatak prostora i stroga selekcija, ali tada se postavlja pitanje zašto je npr. registriran početak izlaženja časopisa *Novi život*, časopisa za književnost i kulturu Slovača u Vojvodini (kron. jed. 761) ili *Nova žena*, časopisa Saveza ženskih društava BiH (1378), ili [. . .]. Dakako, nije riječ o tome da je uvrštene časopise trebalo izostaviti, već, prije svega, da je neuvršteno trebalo uvrstiti.

U »Hronologiji« ima prilično kronoloških jedinica u kojima je zabilježeno zbiivanje s područja kulture, napose o osnivanju raznih institucija. Međutim, mnogo toga je izostavljeno. Npr. u »Hronologiji« je registrirano osnivanje Njegoševe nagrade za književnost, ali nije zabilježena nijedna podjela te

nagrade, tj. nisu zabilježeni ni dobitnici ni djela za koja su nagradu dobili. A imena Mihajla Lalića, Miroslava Krleže, Meše Selimovića, Branka Ćopića, Blaža Koneskog i Oskara Daviča te njihovih djela zacijelo bi pridonijela uočavanju »velikih uspeha« na »kulturno-prosvetnom polju«. Dakako, ni ostale značajnije nagrade i kulturne manifestacije u »Hronologiji« nisu zabilježene. Nema spomena ni o BITEF-u, ni o BEMUS-u, ni o FEST-u, ni o Filmskom festivalu u Puli, ni o Dubrovačkim ljetnim igrama. Ništa nije zabilježeno o Jugoslovenskom dramskom pozorištu, Ateljeu 212, Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. Premijerna izvođenja glazbenih i scenskih djela i prva izdanja značajnijih knjiga tek su izuzetno registrirana, ponajprije kao ilustracija uspješnog kulturnog razvitka naših narodnosti (usp. npr. kron. jed. 118, 886, 4877). »Hronologija« je ostala i bez informacija o mnogim značajnim ličnostima, osobama nesporno zaslužnim za radnički pokret i SKJ. Registrirane su doduše smrti mnogih revolucionara, a najistaknutijima kao npr. Džemalu Bijediću, Edvardu Kardelju, Borisu Kidriču, Đuri Pucaru i nekim drugim u kronološkoj jedinici o smrti pridodani su i osnovni biografski podaci. Tako je, dakako, trebalo učiniti. Međutim, dogodilo se da nije uopće zabilježena smrt npr. Spasenije Babović, Josipa Cazića, Blaže Jovanovića, Vladimira Popovića, Dragutina Sajlića, Veljka Vlahovića. Vjerojatno ni nekih drugih.

Zabilježene su i smrti nekih kulturnih i znanstvenih radnika pa tako npr. Viktora Ćar-Emina, Gustava Krkleca i Grge Novaka. Međutim, nema npr. podatka o smrti Ervina Šinka, Tina Ujevića i Andrije Štampara. Kriteriji bilježenja tih događaja potpuno su neshvatljivi.

3.3. Nesređenosti u prezentiranju pojedinih kronoloških jedinica ima u »Hronologiji« više nego što bi se publikaciji takve vrste smjelo dogoditi. Evo nekoliko primjera.

Razgovor druga Tita i članova IK CK SKH naveden je najprije opširno sa znatnim citatima iz Titova izlaganja pod datumom 4. lipnja 1971, a zatim, kraće, pod datumom 4. srpnja 1971. godine. Usput, neka je spomenuto, kronološke su jedinice pisali različiti autori. Isto se dogodilo i s prikazom IV konferencije SKH koja je također zabilježena pod dva različita datuma, tj. 12. i 13. lipnja 1971. i 12. i 13. srpnja 1971. godine doduše tekstovima istog autora, ali različite dužine. Zna se da su ti događaji bili u srpnju 1971. godine.

Govor Josipa Broza Tita u Labinu 1971. godine zabilježen je pod datumom od 1. i, ponovo, 2. svibnja. Isti događaj, dvije kronološke jedinice, različiti datumi, različiti autori, različiti izvodi iz Titovog govora, ponešto različiti naglasci u interpretaciji.

Zbrkan je i postupak s 21. sjednicom Predsjedništva SKJ koja je najprije prilično opsežno opisana u kronološkoj jedinici pod datumom 1—2. prosinca 1971. Zatim, poslije dvije kronološke jedinice (jedna o boravku potpredsjednika malezijske vlade u Jugoslaviji, a druga o prijemu delegacije slovenske manjine kod predsjednika talijanske vlade) nalazimo kronološku jedinicu u kojoj piše: »2. decembar. Predsjednik SKJ J. B. Tito u opširnom uvodnom izlaganju iznio političku situaciju u Hrvatskoj, istakavši da se ne smije oslabiti prema najopasnijem klasnom neprijatelju, a to su šovinizam i nacionalizam, te upoznao Predsjedništvo CK SKH s tokom sastanka koji je održao sa IK CK SK Hrvatske i rukovodiocima društveno-političkih organizacija Hrvatske. Na

sjednici je zaključeno da se sa svim stvarima ide pred CK SKH, da se o tome razmotre i donesu odluke o najoštrijim mjerama koje se moraju poduzeti.« Dakle, ako se to odnosi na 21. sjednicu Predsjedništva SKJ, tada je to nepotrebno ponavljanje, i to s greškom. Ako se ne odnosi na 21. sjednicu Predsjedništva SKJ, a Predsjedništvo CK SKH tada statutarno nije postojalo, ostaje nejasno koga je Josip Broz Tito upoznao s tokom razgovora sa IK CK SKH. U svakom slučaju u bilježenju važnih zbivanja iz 1971. godine dogodilo se prilično zbrke, i to ne pridonosi korektnom informiranju.

Slična se zbrka dogodila i u prikazivanju lipanjskih događaja 1968. godine, a napose u bilježenju istupanja Josipa Broza Tita na televiziji i usvajanja Smjernica Predsjedništva i Izvršnog komiteta CK SKJ. Objavljeni su tekstovi korektno zabilježili zbivanja, ali su isti događaji navedeni i pod datumom od 6. i 9. lipnja 1968. godine. Inače, studentska gibanja u jugoslavenskim sveučilišnim centrima, osim u Beogradu i studentskog zbora u Ljubljani 6. lipnja, nisu uopće registrirana niti na bilo koji način spomenuta.

Smrću Đure Salaja 1958. godine bave se tri kronološke jedinice. Prva glasi: »20. maj. U Lovranu je umro Đuro Salaj, član Izvršnog komiteta CK SKJ, član Predsedništva Saveznog odbora SSRNJ i dugogodišnji predsednik CV SSJ.« U drugoj piše: »20 maj. Položeni su posmrtni ostaci velikog revolucionara Đure Salaja u grobnicu narodnih heroja na zagrebačkom groblju Mirogaj. Sahrani je prisustvovao predsjednik republike J. B. Tito. Kraj odra preminulog prvoborca naše radničke klase prošlo je više od 200.000 ljudi.« Treća kronološka jedinica ima ovaj sadržaj: »21. maj. Predsednik Tito je otvorio komemorativnu sednicu Saveznog izvršnog veća povodom smrti člana SIV-a i člana Izvršnog komiteta CK SKJ i dugogodišnjeg predsednika SSJ, druga Đure Salaja.« Prema tome, prostor je, kao i kod prethodnih primjera, utrošen, a pouzdana informacija o danu smrti, danu sahrane ili djelovanju Đure Salaja neće se naći ni u tri kronološke jedinice.

Nedovoljno je jasno zabilježeno i održavanje nekih kongresa KPJ—SKJ. Peti kongres KPJ obilježen je tako također s dvije kronološke jedinice. Prva (636) pod datumom 21—28. srpnja 1948. godine opširno prikazuje tok kongresa, a slijedeća (637) pod datumom 21. srpnja bilježi početak kongresa. Autori su tih kronoloških jedinica, dakako, različiti. Deveti kongres SKJ prikazan je, međutim, u kronološkoj jedinici (3231) označenoj samo datumom završetka kongresa. Čini se da je trebalo posvetiti i više pažnje razvrstavanju podataka u predmetnom kazalu. Npr. pri iskazivanju djelatnosti Josipa Broza Tita moglo se možda sustavnije prikazati oblike njegove djelatnosti, tj. podvesti ih pod određeni broj pojmova (npr. govori, poruke, posjete, primanja, razgovori itd.). Možda je i podatke koji se odnose na KP—SK trebalo podvesti pod jedan termin, tj. SK sa sustavno razrađenim vrstama aktivnosti (kongresi, konferencije, plenumi, savjetovanja, susreti delegacija itd.). Dakako, isto bi tada trebalo učiniti i kod ostalih društveno-političkih organizacija koje su mijenjale nazive (NF — SSRN; NO — SO — SSO itd.).

Nejasnoća odnosno grešaka štamparsko-korektorske prirode, koje su — valja reći — za publikaciju takve vrste pogubne, ima prilično. Spomenimo samo izmještanost datuma mjeseca travnja i svibnja 1954. godine (str. 128—129), iako numeracija kronoloških jedinica ima normalni slijed. U toj se zbrci najvjerojatnije izgubio već spomenuti III kongres SKH. Zatim npr. u kronološkoj jedinici 2381 govori se o konstituiranju Sabora SR Hrvatske i njegovih izvršnih tijela i na-

vode se, ovoga puta, i prezimena funkcionara. No, od sedamnaestorice nabrojanih dvojica imaju pogrešne inicijale imena, jednom je, gubitkom vokala, promijenjeno prezime, ali se ipak možda može pogoditi o kome je riječ, dok je u prezimenu S. Ivanković doista nemoguće otkriti Stjepana Ivekovića.

Neke netočnosti možda ipak nisu štamparske odnosno korektorske. Tako se npr. u kronološkoj jedinici 71 i 94 upotrebljava naziv Federalna *Republika* Srbija, odnosno u kronološkoj jedinici 71, i Demokratska Federativna *Republika* Jugoslavija, a riječ je o zbivanjima od 10. srpnja 1945, odnosno 10. kolovoza 1945. godine, dakle razdoblju dok još Jugoslavija nije bila proglašena republikom.

Neke su kronološke jedinice tekstualno previše nejasne. Npr. kronološka jedinica 357: »27. april. (1971. godine, M. M.) Predsjednik Skupštine SR BiH Džemal Bijedić pustio je u rad novu fabriku duvana, jednu od najsavremenijih ove vrste u svijetu. Nova fabrika nastala je kao rezultat zajedničkih napora Fabrike duvana, Kreditne banke i 'Union-impeksa'.« Mjesto u kojem je nova tvornica puštena u pogon nije navedeno.

Kronološka jedinica 2402, o putu Josipa Broza Tita u Latinsku Ameriku 1963. godine, ima ovakav početak: »18. septembar. Na putu u prijateljske zemlje Latinske Amerike, predsjednik SFRJ Josip Broz Tito zadržao se kraće vreme u Monroviiji (Liberija, od 18. septembra do 16. oktobra). Predsednik Tito posetio je Brazil, Čile, Boliviju, i Meksiko [...].« Nezgrapnost je očevidna, a informativnost je veoma smanjena.

3.4. U »Hronologiji« nije potpuno uspio ni napor u pogledu usklađivanja tekstova ni po kvantiteti ni po kvaliteti. Npr., ako se razmotri kako su prikazani kongresi KPJ-SKJ, odnosno kongresi i konferencije KP-SK u republikama i pokrajinama, odmah se uočava neusklađenost obima tekstova. Prostor na kojem su opisani pojedini kongresi KPJ-SKJ sve je manji što su kongresi bliži našem vremenu. Isto tako postoji nerazmjer između obima tekstova o kongresima KPJ-SKJ i republičkim kongresima i pokrajinskim konferencijama. Dakako, i prostor koji zauzimaju pojedini kongresi KP-SK u republikama i konferencije u pokrajinama nije usklađen. Različiti prostor često je povezan i s razlikama u kvaliteti prikaza. U prikazima Petog, Šestog pa i Sedmog kongresa KPJ-SKJ pokušavaju se dati ocjene značenja tih skupova za partijski i općedruštveni razvoj u Jugoslaviji. Prikazi ostalih kongresa pretežno su samo informativni, tj. svode se na nabranje dnevnog reda, naslova glavnog referata i kongresnih rezolucija te na citate iz kongresnih dokumenata. Šira usporedna analiza prikaza kongresa KP-SK u republikama i konferencija u pokrajinama zacijelo bi ukazala na slične nedostatke.

Često je, usprkos nagovještaju Redakcije, izostao i napor da se događaji »detaljnije objasne i ocene«. U »Hronologiji« je npr. našla mjesto i 22. sjednica CK SKH, održana 5. i 6. studenoga 1971. godine. U toj je kronološkoj jedinici zapisano: »5. novembar. U Zagrebu održana 22. sjednica CK SKH; raspravljalo se o promjenama u društveno-ekonomskom i političkom sistemu. U dvodnevnoj raspravi jednoglasnom odlukom utvrđeno je da uvodno izlaganje S. Dabčević-Kučar bude programski dokument CK i SKH u daljnjem radu. Raspravljajući o stavovima i javnom djelovanju člana CK SKH Rade Bulata, CK je odlučio da se Bulat smijeni s dužnosti predsjednika komisije CK SKH; prihvatio je

političke kvalifikacije o njegovu djelovanju i formirao komisiju koja će na idućoj sjednici predložiti odgovarajuće odluke.« Dakle, događaj je registriran na »stereotipan način«, ali 22. sjednicu CK SKH ipak nije trebalo zabilježiti zbog jednoglasnog usvajanja izlaganja S. Dabčević-Kučar i događaja oko R. Bulata, već prije svega zato što je ta sjednica pokazala »da nema izgleda za prevladavanje nastalog nejedinstva i da je otvoreni javni sukob u Centralnom komitetu neminovan kako bi se sačuvala politička linija i program Saveza komunista« (Izvjestaj o stanju u Savezu komunista Hrvatske u odnosu na prodor nacionalizma u njegove redove, Zagreb 1972, 107).

3.5. »Hronologija« sadrži, kako je već rečeno, širok, raznovrstan i dobar izbor onovremenskih fotografija događaja, osoba i faksimila dokumenata. U prvom bloku fotografija, dakle onom s fotografijama iz 1945. godine, nalazi se i relativno mala slika-portret Josipa Broza Tita iz 1977. godine. Josip Broz Tito je uvelike svojim idejima i djelovanjem obilježio razdoblje povijesti jugoslavenskih naroda i narodnosti koje je predstavljeno u trećem tomu »Hronologije«. Čini se da bi bilo logično i da valja učiniti taj tehnički napor da se ta slika-portret (ili neka druga odgovarajuća fotografija) objavi na velikom formatu odmah na početku trećeg toma »Hronologije«.

Osim toga trebalo bi ispraviti tekst ispod slike o susretu J. B. Tita i W. Churchilla, jer je J. B. Tito bio u posjetu Velikoj Britaniji *u ožujku 1953. godine*, a ne 1954. godine.

4. U cjelini »Hronologija« sadrži doista velik broj podataka i u većem dijelu ti su podaci točni i korektno predstavljeni. Valja također istaći da je učinjeno prilično napora da se prikupljeni materijal pregledno prezentira, da je ideja o numeraciji kronoloških jedinica, koja je numeracija zatim poslužila pri izradi kazala, dobra i funkcionalna, tj. omogućuje da se lako koristi knjiga. Čitava »Hronologija«, pa tako i treći tom, koji je bio predmet razmatranja, sa suradnicima, članovima redakcije i izdavačkog odbora okupila je velik stručni i znanstveni tim iz svih naših republika i pokrajina. Za očekivati je da će takve velike i značajne pothvate takvi timovi upravo i ostvarivati.

Međutim, kako je pokazano, ima i prilično propusta koji dovode u sumnju *pouzdanost* »Hronologije«, napose kao priručnika za široki krug čitalaca kojima bi podaci iz te knjige imali biti temeljni informator, izvor znanja i vodič. Svi navedeni primjeri o propustima svjedoče o tome.

Čini se da je u izradi »Hronologije« izostala jedna važna komponenta koja je neophodni uvjet za uspjeh takvog rada. Potrebno je, naime, u takvom radu definirati zadatke, utvrditi metodologiju i tehničke postupke te *poštivati* utvrđena načela. Iz Predgovora Redakcije može se razabrati da je prvi dio uvjeta za uspješnu realizaciju »Hronologije« donekle bio ostvaren. No, štampana »Hronologija« svjedoči da u praksi stvaranja nisu poštivana proklamirana načela. Redakcija, vjerojatno iz raznoraznih razloga, nije uspjela prikupljene materijale do kraja doraditi. Tako smo ipak, umjesto solidnog priručnika, dobili prilično »šlampavu« knjigu.

Na kraju, valja se vratiti na prijedlog Izdavačkog odbora o »Hronologiji« kao stalnoj ediciji. Svakako bi trebalo realizirati taj prijedlog. No, možda bi se

moglo razmisliti o modifikacijama njegova ostvarenja. Prije svega, čini se da bi bilo korisno još jednom razmotriti polaznu osnovicu »Hronologije«, tj. da li raditi kronologiju radničkog pokreta i SKJ ili kronologiju društvenog razvoja Jugoslavije. Širi pristup zahtijeva znatno veći napor, više usklađivanja, obimnije organizacijske predradnje, opsežnije publikacije i veće troškove. Dakako, u skladu s postavljenim zadatkom moraju se izraditi i kriteriji izbora činjenica. U svakom slučaju mislim da je sadašnji treći tom »Hronologije« štampani *radni materijal*, koji se mora pročistiti, nadopuniti i dosljedno urediti po čvrstim i jasnim kriterijima. Tako uređeni tom trebalo bi vremenski protegnuti do 1982. godine, tj. do zaključno 12. kongresa SK, i tada ga ponovo izdati. A, zatim, redovito objavljivati novi tom, uređivan po već utvrđenim kriterijima, jednu ili najkasnije dvije godine poslije svakog slijedećeg kongresa SKJ. U njemu bi se prezentirale činjenice iz historije radničkog pokreta i SKJ odnosno uopće društvenog razvoja Jugoslavije, značajne za razdoblje između dva kongresa Saveza komunista Jugoslavije.